

ДОМ КУЛТУРЕ У ПРИЈЕПОЉУ CULTURE CENTER IN PRIJEPOLJE

ДЕЈАН МИЛИВОЈЕВИЋ*

Апстракт: Намера је да се ближе упознамо са изградњом пријеполског културног центра за који смо уверени да има посебно место у богатој продукцији професора Илића, архитекта чије дело до сада није истраживано. Истраживање је спроведено кроз непосредна теоријска опажања, доступну техничку и фотографску документацију. Као примарни извор коришћени су писани реферати професора Драгана Илића и других аутора а који су посвећени зградама установа домова културе, затим и архивска грађа. На основу обављених претрага, Дом културе у Пријеполју можемо сврстати у најзначајнија остварења професора Илића али и у групу најсложенијих грађевина такве врсте у Србији.

Кључне речи: *Дом револуције у Пријеполју, Драган Илић*

Abstract: The intention is to get to know the construction of the Prijepolje cultural center more closely, which we are convinced has a special place in the rich production of Professor Ilić, an architect whose work has not been researched so far. The research was conducted through direct theoretical observations, available technical and photographic documentation. The primary sources used were written reports by Professor Dragan Ilić and other authors who are dedicated to the buildings of cultural institutions, as well as archival materials. Based on the research conducted, the Prijepolje Cultural Center can be classified as one of the most significant achievements of Professor Ilić, but also as one of the most complex buildings of its kind in Serbia.

Keywords: *Culture Center in Prijepolje, Dragan Ilić*

* др Дејан Миливојевић, професор струковних студија, Академија Западна Србија, Одсек Ужице, Трг Светог Саве 34, Ужице, ORCID 0009-0008-5137-4797, milivojevic.dejan3@gmail.com

1. Увод

Дом културе у Пријепољу је значајна културна институција дуге традиције. За институцију је пројектована и изведена посебна зграда која је задовољавала најстроже критеријуме просторних, конструктивних, техничких и технолошких стандарда времена када је настала. Али, архитекта Драган Илић, идејни пројектант зграде, уложио је труд да устаљену и проверену шему организације такве намене учини посебном и јединственом. У тој намери помогло му је велико искуство пројектовања домова културе и других сложених архитектонских и урбанистичких целина у различитим урбаним, руралним, климатским, географским и финансијским ситуацијама. Поред тога, његов систематичан теоријски рад везан за зграде намењене установама културе допринео је иновативним приступима у обликовању, функцији и техници. Дом културе у Пријепољу је и дело пријепољских архитеката и градитеља те стога има и посебно место у срцу свих грађана који су одвајали средства за његову изградњу.

Основни подаци о величини зграде: спратност је подрум + приземље + спрат; брuto површине: 1) подрум 1157.50 м² 2) приземље 2601.00 м² 3) спрат 1556,40 м²; нето површине: 1) подрум 997.47 м² 2) приземље 2075.00 м² 3) спрат 1365,40 м². Укупна бруто развијена површина је 5314,90 м² док је укупна нето површина 4438 м². Основни подаци о конструкцији зграде: конструкцију чине скелетни армирано бетонски систем и армирано бетонска лучно профилисана платна дебљине 25 цм. Зграда је добро хидроизолована али недостаје спољашња термичка заштита.¹

2. Драган Илић (1922-2000) архитекта зграде Дома револуције у Пријепољу

2.1 Лична и стручно-научна биографија Драгана Илића

Архитекта Драган Илић рођен је 3. октобра 1922. године у Суботици. Основну школу је је учио у Скопљу и Ужицу а завршио у Загребу. Гимназију је похађао у Загребу, Вараждину и Битољу. Матурирао је у Крагујевцу септембра 1941. године. Добровољно је ступио у Народноослободилачку војску и партизанске одреде 1944. године. Након рата студирао је архитектуру. Након дипломирања изабран је за млађег грађевинског инжењера на Архитектонском факултету, а 1954. године за асистента. Година 1960. и 1963. поново је биран за асистента за предмет *Пројектовање зграда*. У звање доцента за предмет

¹ Подаци су преузети из *Извештаја о затеченом стању* кога је саставио дипл. инж. арх. Зијад Иглица.

Пројектовање зграда је биран 1965. и 1969. године. У звање доцента за предмет *Архитектонска анализа – тематско подручје* биран је 1974. и 1981. године. Универзитетску каријеру завршио је у звању ванредног професора за предмет *Архитектонска анализа – тематско подручје*. У звање је биран 1982. године. Реферат су потписали проф. др арх. Ђорђе Симоновић, проф. др Бранислав Миленковић и проф. арх. Милан Ђокић [1].

Увидом у писане реферате поводом избора у звања уочава се његова динамична делатност као пројектанта више него као научног радника. Обиље референци из те области потврђује његово схватање да се настава архитектонског пројектовања може овладати само уз непосредан рад на проблему при чему је пракса најбољи доказ наставника да је компетентан за педагошки рад. Чињеница је да је он готово занемаривао теоријски рад, писање и објављивање научних радова и књига. Међутим, када се издвојено посматрају његове писане референце, можемо констатовати да је и на том пољу дао допринос. Његов хабилитациони рад под насловом „Анализа утицаја на утврђивање програма и одређивање норматива индустријских школа“ био је специфичан допринос струци обзиром да у нашој средини није било сличне литературе. Али то говори и о његовој стваралачкој личности јер је за тему изабрао чисто практичан задатак.

И други научни радови показују његову склоност ка непосредној пракси и искуству. На пример рад под насловом „Техничка својства, опрема и обрада стана минималног стандарда“ је студија која је оцењена као целовити приказ свих својстава које треба да испуни стан у погледу задовољења физиолошких, хигијенских и психичких потреба. Посебну стручно-истраживачку и практичну област његовог истраживања представљају радови посвећени зградама домова културе. Ту спадају следећи радови: „Домови културе за сеоска насеља у Србији до 5000 становника“, затим „Нормативи за изградњу и адаптацију биоскопских и позоришних зграда“, као и „Планирање мреже и програмирање објеката намењених масовној култури“. Као наставник универзитета објавио је и скрипте из више области пројектовања: домови културе, библиотечке зграде, затим и скрипте из области стамбених, друштвених, административних и здравствених зграда. У портфолиу се истиче и низ предавања, реферата и експертиза. Поред свега, професор Илић је био значајно ангажован у функцијама управе Архитектонског факултета, у различитим комисијама али и као судија-поротник Окружног привредног суда у Београду. Драган Илић пријавио је докторску дисертацију под насловом „Утврђивање критерија за одређивање јединствене концепције при планирању мреже и програмирању објеката намењених масовној

култури“. На све ово потребно је додати учешће на многобројним архитектонско-урбанистичким конкурсима у земљи и иностранству као и преко стотину пројеката из разних области од којих комисија наводи само најзначајније међу којима су и пројекти из области установа културе: Дом културе Вук Караџић у Београду, Земуну, Раковици (1976), Бања Луци, Блацу (1981), Таванкуту (1950-обновљен), Жеднику, Трстенику, Пироту, Врању (1974-1977), Лебану, Александровцу (пре 1976), Љубовији, Пријепољу, Обреновцу (1982), Лукавцу (1979), Трговишту, Селевцу, Ћуприји, Власотинцу, Тополи, Лозовику, Гучи, Мојковцу, Великом Градишту. Област пројектовања објеката културе сматра се његовом најзначајнијом продукцијом тако да је 1981. године извршена на Архитектонском факултету верификација његових стручно-уметничких резултата у тој области. О томе је констатовано, између осталог, следеће: „Он у многим својим пројектима и скицама тежи да спроведе могућност што обухватније адаптивности пројектованог простора, што је свакако једини прави приступ разнородним функционалним задацима које сложени и често веома компликовани програми домова културе претпостављају“[1].

На основу прегледане документације, као и на основу мишљења његових колега са универзитета, износимо закључак да је домен рада професора Илића био пре свега усмерен кроз допринос у педагошко-стручном постављању функционалних решења која је он приказивао као шеме организације простора зграда домова културе. У педагошком раду окарактерисан је као веома искусни архитекта-пројектант који је своје педагошко деловање највише неговао кроз принцип мајсторске радионице а мање према аналитичком продубљивању и процесу [2].

2.2 Белешка о писаним радовима Драгана Илића везаним за тему домова културе

У два рада посвећена домовима културе, професор Илић изразио је способност аналитичког сагледавања проблематике пројектовања зграда таквих намена, при чему је врло прецизно и кратко износио резултате својих истраживања. Примећујемо да је тему постављао у широк контекст, обраћао је пажњу на низ детаља који су непосредно везани за кориснике, пре свега на употребљивост простора намењених за њихове активности. Радознало је пратио збивања у области технолошких иновација које су нарочито омогућавале да се простори користе за више намена. Тако је инсистирао на увођењу савремених покретних преграда, телескопских трибина, свих техничких изума помоћу којих се може реализовати вишеструка употреба простора. Поред тога, консултујући

периодику пратио је дешавања из европских земаља обзиром да је пракса изградње зграда институција културе била интензивна и код нас и у свету. Свакако да су инострана искуства имала значаја и за његову пројектантску делатност. Инсистирао је на пажљивом пројектантском поступку који би омогућио фазност изградње тако скупих и површински великих здања. Томе је посветио пажњу закључујући да једна изведена фаза треба да буде обликовно-технолошки завршена и истовремено усаглашена са будућим фазама изградње. У обликовном смислу био је смео те је стога користио велике распоне па и површинске носаче где је то требало. Уз све уметничке, техничке, технолошке и инжењерске задатке био је посвећен идеји о правилном планирању и међусобном умрежавању домова културе у Републици Србији. Стога су га интересовали и миграциони процеси као и фактичко стање бројности становника. Он констатује да Србију карактерише ситно насељски карактер и миграциони феномен према насељима од 10.000 и више становника. То су све подаци од значаја за планирање величине и броја институција културе. За њега су битни и социолошки и културни утицаји попут односа градског и сеоског становништва, затим структуре становништва у градовима. Износи податке из шездесетих година везане за општу образованост и констатује да у Србији има 25% неписменог становништва док је на Косову тај проценат 42%. Затим следе подаци о школској спреми итд. Избор места и функционалност су чисто архитектонске и урбанистичке премисе и представљају основна полазишта пројектанта о чему Илић износи низ упутстава. Посвећеност вишеструким анализама из којих су проистицали значајни закључци говори о његовом уверењу да је смисао институција домова културе великог значаја као неопходни и планирани систем развоја свих слојева друштва [3] [4].

3. Зграда Дома револуције у Пријеполу

3.1 Анализа локације Дома револуције у Пријеполу и његова појавност у простору

По многим карактеристикама Пријеполје је збир врло повољних географско-природних особина. Када разматрамо положај Дома револуције, потребно је да сагледамо његов шири природни и урбани контекст. Одмах учачамо изузетан положај простора на споју река Милешевке и Лима. На ушћу ове две реке је Лимски парк. У Лимском парку 1979. године завршена је изградња Дома револуције. Шири опис места Лимског парка у односу на град и његово

окружење подвлаче његову изузетност у урбаној структури града. Према граду се са југоисточне стране, током реке Милешевке заједно са њом, сливају зелени масиви непроцењиве вредности. Затим се ти масиви зеленила претачу у парк Народних хероја, потом се редукују у дрвореде приобалног појаса реке Милешевке тако да тангирају северну катету Лимског парка. Са друге, северо-западне стране територију града пресеца ток бурног и непредвидивог Лима који омеђава западну катету Лимског парка. Из центра града се током улице Низије Мусабеговића стрмо спуштамо у центар сусрета двеју река. У осовини улице Низије Мусабеговића, а у Лимском Парку, је рондела са уметнички веома вредном скулптуром Светог Саве у центру. О скулптури, која је имала свој духовни ослонац у портрету Светог Саве насликаног у манастиру Милешева, сазнали смо драгоцене детаље и податке захваљујући раду Анђеле Дукић [5]. Десно од ронделе је зграда Дома револуције. Лимски парк је значајна троугаона површина коју омеђавају реке Милешевка и Лим као катете и улица Санџачких брикада као основица; видети слику бр. 1.

Слика 1: Просторна диспозиција Дома у односу на град;
извор: Google Earth и Генерални урбанистички план Пријепоља

Претходна кратка описна теоријска анализа истиче неколико важних компоненти које су битне за избор места за домове културе. Обзиром да је њихова изградња следила државни и политички програм СФРЈ темељно је разматран низ локацијских услова везаних за положај и функцију дома културе. Домови културе треба да буде у центру стамбених заједница. Од значаја су удаљеност, приступачност, смештај уз пешачку улицу или трг, квалитетан амбијент по могућности близу парка и уз обезбеђен довољан број паркинг места. Локације уз бучне магистрале и у близини железничких постројења нису биле пожељне. Поред тога, пожељно је да се функција дома културе не издваја на посебним локацијама као изолована целина већ да се повеже са осталим централним садржајима [6].

У том смислу локација зграде Дома револуције у Пријеполу је савршена. Садржаји културних и социјално интерактивних програма смештени су у загрљају две реке и у пространом парку; веза са центром града, а тиме и пословног, трговачког, административног живота, је директна и кратка. Из зоне буке, нервозе, саобраћаја, спушта се у пространство зеленила, мира, и микро-климатске свежине услед зеленила и речних токова. Поред просторних, еколошких и погодности услед близине центра града, треба истаћи лаку колску доступност као и простор за паркирање који припада Дому. Затим, здање Дома је слободностојеће у окружењу богате вегетације и ушћа двају река што повећава његову естетску вредност. Сложена композиција архитектонске форме здања, плато испред улаза и велика улазна надстрешница добијају своју оправданост у пространом обухвату парка. Велика и необична форма здања сагледива је са свих страна и са различитих дистанци, за разлику од тога код сличних програма пласираних у изграђеној градској матрици тешко можемо остварити утисак о целини.² Зграда је репрезентативна али није пројектована у духу класицизма, није осно симетрична са статичном расподелом маса. Улаз није у геометријском смислу центар композиције а стилска средства су у духу модерног схватања улоге секундарне пластике и композиције фасадних равни: венци су хоризонтални појасеви једноставне профилације и глатке обраде, између кришки бетонских шајбни су остакљена поља чиме је остварена прозрачност великог волумена, а са северне стране отвори су утиснути у закривљени зид према реци Милешевки. Обзиром да је хроматски ефекат суптилан, Дом не оставља утисак наметљивости већ се уклапа у окружење.

3.2 Комплекс градског културног и административног центра у Пријеполу

У реферату из 1981. године за избор у ванредног професора Илић је у одељку о радовима из области урбанизма приложио референцу „Комплекс градског културног и административног центра у Пријеполу“. Ова чињеница је од великог значаја јер упућује на комплексност пројеката за Пријеполу чији је део зграда Дома културе (Револуције). На жалост, у прилици смо да само на основу једне фотографије макете комплекса дискутујемо Илићево решење; видети слику бр. 2. Према макети архитектонско-урбанистичка целина састојала се из четири повезана сегмента у низу. На основу макете не може се тачно утврдити како је била предвиђена регулација улице Санџачких бригада; да ли је

² Видети зграду Дома културе у Врању истог аутора.

била другачија и више повучена према згради гимназије што би омогућило да се површина садашњег Лимског парка у зони данашњег паркинга значајно повећа. У тој зони била је планирана висока административно-пословна зграда намењена друштвено-политичким организацијама и општинској администрацији. Та је зграда ниским анексом мостовске конструкције повезана са зградом Дома културе. Испод тог везног сегмента могућ је пешачки и колски пролаз. Да ли је ту био предвиђен колски приступ који би, највероватније, водио до надземних и подземних паркиралишта? О томе само можемо да нагађамо док би се недоумице избегле ако би се обавио увид у оригиналне цртеже решења. До те документације, упркос покушајима, нисмо успели да дођемо.

У продужетку зграде Дома је ниска зграда јавне намене. Целину завршава објекат, претпостављамо, кружне или овалне основе. Комплекс је пројектован као јединствен пластични израз уз мноштво екстравагантних обликовних детаља. Приметно је настојање архитекта да комплекс третира као јединствени, снажан урбанистичко-обликовни потез који би дао потпуно нови идентитет Пријепољу. У том смислу, он се надовезује на изванредни стамбено-пословни блок Подварош. Пријепоље је у будућности виђено као град који афирмише савремену архитектуру, рећи ћемо, врло успешно. Морамо имати у виду да је током година професор Илић интензивно радио идејна решења за конкурсе расписане за ексклузивне локације у иностранству попут Међународног конкурса за Центар града Амана, Међународног конкурса за стамбени блок у Аману, Стамбени комплекс са вилама у Аману [2]. Затим, радио је пројекат опере и казина у Бејруту, Трговачки, административни и културни центар града Амана у Јордану и Стамбени блок за 5.000 становника у Аману, Јордан [1]. Радећи споменуте архитектонски, програмски, организационо, урбанистички и обликовно комплексне пројекте он се, без сумње, неспутано препустио и обликовним изазовима. Обликовање архитектуре комплекса за Пријепоље је део његових истраживања у области пластичног изрази зграда јавне намене са великим аудиторијумима.

Свакако да се укупан пластични израз може разматрати и критички, у смислу да ли је претеран и примерен величини града Пријепоља и архитектури града, али је у сваком случају уложена велика амбиција и креација у осмишљавање архитектонско-урбанистичке целине. Од замишљене целине реализована је зграда Дома револуције.

Слика 2: Фотографија макете комплекса у Лимском парку;
љубазношћу Душана Плескоњића из Пријепоља

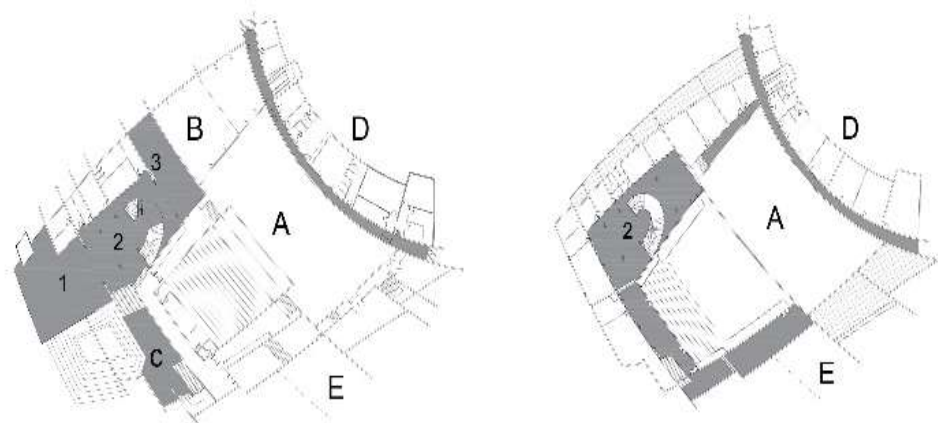
3.3 Концепција организације функција и простора комуникације у пријепољском Дому

Решење основа Дома револуције у Пријепољу је резултат проистекао из ранијих рационализација програма објеката масовне културе. Суштински његов план проистиче из већ више пута поновљене и јасно дефинисане рационалне анализе тока кретања од улаза преко централног хола према главним и споредним садржајима. Међутим, репрезентативност, амбиције пројектанта и сложеност организма Дома у Пријепољу дозвољавали су аутору да изабере нестандартно решење плана који је нарочито обележен сплетом јавних простора, степеништа и коридора-улица. У плану више доминира идеја аутономности различитих функција у оквиру тоталитета претпостављене форме, него рационално сажимање решења. Мала и велика сала су одвојене, хол је велике површине, овално степениште у главном холу има улогу скулптуре у простору, присутне су многе денивелације у приземљу и на спрату. У том лавиринту потребно је сналазити се као у неком малом градићу. Све то нам намеће закључак да су амбиције пројекта биле значајно усмерене ка раскоши доживљаја флукуације просторних амбијената а мање ка прецизној и јасној сврховитости. Идеја о комплексној организацији, која није производ чисте функције, јесте новина у односу на неке друге пројекте Драгана Илића. То се може сматрати стваралачким апсурдом аутора који је из врло рационалних пројектантских шема

прешао у другу крајност при чему је резултат довео до нечег неочекиваног и, можемо рећи, новог. Ипак, план је могуће аналитички рашчланити на функционалне целине. Пре свега, на 1) јавни део, који обухвата улазни и излазни вестибил и између њих централни хол из кога се приступа великој и малој сали, 2) затим део пратећих функција јавног садржаја попут бифеа, галерије, ресторана, фонтане и на крају су 3) радијално распоређене просторије услужно-административног и техничког дела. Цео поступак аутономије одређених целина, што подразумева посебне улазе, степеништа, ходнике, другачије спратне висине, је већ виђен у пракси, али, најчешће су такви планови представљени концептом главног тела зграде у којем је главни садржај и побочним, споредним телима у којима су остали садржаји. То је дозвољавало разуђену, павиљонску форму која је комуникативним трајекторијама повезана у међу-зависну целину са главним телом зграде. Професор Илић је, за разлику од тога, у неким својим плановима углавном тежио принципу окончане геометријске форме, односно, моно-волуменима. Тако су и у случају Дома у Пријепољу сва рашчлањења функција која су била нужна обухваћена визијом јединствене форме унутар које се током многобројних степеништа, денивелација, коридора, холова, обухватају главни садржаји Дома, односно два аудиторијума. Потребно је имати у виду да је форма Дома пројектована и изведена као једна од фаза планиране архитектонско-урбанистичке целине. У пројекту је назначена друга фаза која је требало да повезује зграду друштвено политичких организација са домом.

Планиметрија зграде дома је састављена од низа лучних шајбни различитих полупречника. Међутим, не знамо да ли је одређивању центра сложеног система лучних зидова претходила архитектонско-урбанистичка анализа којом би се утврдио шири контекст избора необичних и компликованих форми. Вероватно би разматрање целине обликовно-пластичне замисли целог комплекса (Сл. бр. 2) довело до закључка о разлозима овакве диспозиције зидова. Делује да је прва премиса била ослоњена на самосвојност пластичног феномена и да није претерано узимано у обзир неко рационално објашњење појаве облика. Очигледно, пројектант је био испровоциран да компонује јак урбанистички потез који треба да кореспондира са локацијом на оригиналан начин. Ако погледамо слику бр.2 уочићемо низ од 4 самостална дела комплекса који су повезани ниским анексима. На слици број 1 десно, означене су бројевима од 1 до 4 могуће локације тих фаза. Њихова међусобна повезаност формира лучну регулациону линију форме комплекса у целини. У пројекту Дома приказан је будући везни део (означен са Е, на слици бр. 3) који прати ту лучну форму. Да је комплекс изведен у целини у урбаној форми града истакао би се знатан лучни волумен

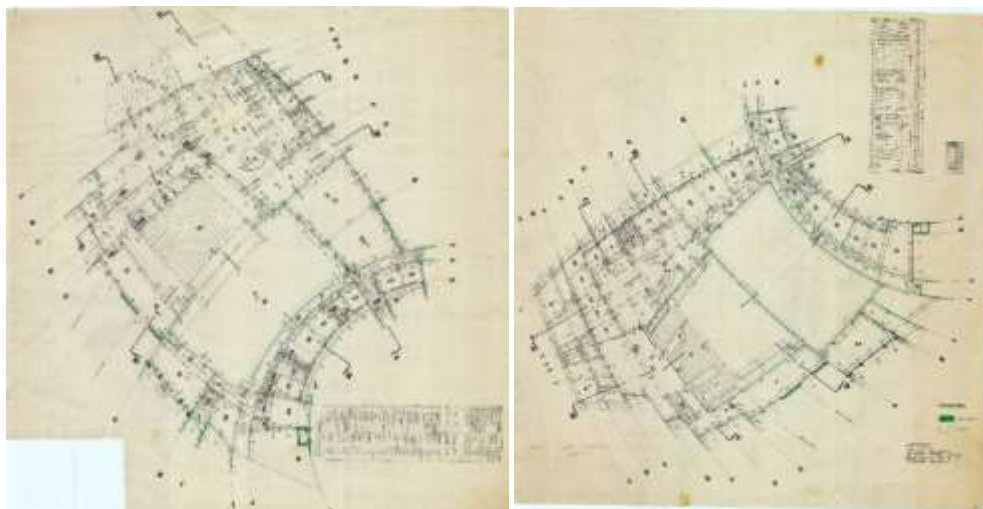
који се супротставља облику обалоутврде реке Лим као слика у огледалу. Ово опажање линеарно је скицирано на слици бр.1 десно. Верујемо да је ова претпоставка о успостављању тензије између облика обалоутврде Лима и форме комплекса логична и тачна. У сваком случају видљива је тежња усмерена ка слободној диспозицији комплекса на терену. У крајњем исходу зграда Дома је провокативна и успешна архитектонска реализација која по својој намени и значају треба да скреће пажњу на себе.

Слика 3: Организациона структура Дома; израђено на основу пројекта озакоњења Дома, архитекте Алије Иглице из Пријепоља

Легенда за слику бр. 3:

- 1 улаз,
- 2 централни хол,
- 3 излаз.
- A велика сцена,
- B мала сцена,
- C изложбе,
- D техника и сл.
- E везни део 2. фазе

Слике 4-5. Основа приземља Дома културе у Пријепољу (лево), основа спрата Дома културе у Пријепољу (десно); скенови листова генералног плана Дома, љубазношћу Душана Плесковића из Пријепоља

Слика 6: Северно pročеље Дома, дуж шеталишта уз реку Милешевку

Слика 7: Поглед из Лимског парка на западно pročеље Дома

4. Уређење ентеријера

Претходно смо описали комплексност хоризонталног и вертикалног плана Дома. Ентеријерским уређењем постигнута је естетска надоградња испреплетаних нивоа, холова, степеништа, галерија... Већина обрада су од природних материјала попут дрвета и камена. Као концепт дизајна ентеријера примењен је хроматски кључ контраста. Он је постигнут односима тамне браон боје дрвета према светлим (белим) бојама камена и бело обојеним партијама зидних и плафонских обрада. Избором дрвета и полираног камена, као основних материјала за обраду ентеријера, остварен је још један контраст; овај је везан за текстуру материјала: рустично тамно (дрво) које упија светлост наспрам глатког и рефлектујућег (полирани камен). Тај приступ је примењен и на делу касетираних таваница.

Приликом слагања пода од камених плоча примењен је метод итерације светлог и тамног камена. Тај поступак је ублажио контраст и делује пријатно у простору обзиром да хармонично повезује, односно прожима тамне и светле површине. Укупан утисак је свечан, елегантан; у неким секвенцама простор делује „пригушено“ што додаје на његовој мистичности; потом, иза угла снажан

сноп природне светлости остварује релацију према зеленим крошњама и спољашњем свету; видети слике бр. 8 и 9. Холови Дома су испуњени уметничким делима велике вредности.

Новинар Р. Илић у чланку под насловом „Најлепши дар култури и револуцији“ писаном 3. јула 1979. године наводи следећа уметничка дела која су красила ентеријер Дома:

- 1) велики мозаик од 33 квадратна метра аутора професора Факултета примењене уметности из Београда Градимира Града Петровића
- 2) велика и мала фонтана рад сликара Свете Бурића
- 3) фигура девојке урађена од мермера, рад академског вајара Ангелине Гаталице
- 4) велика таписерија од 16 квадратних метара рад Вање Жанко
- 5) свечана завеса рад Десе Томић Ђуровић
- 6) амблем дома рад сликара Миодрага Драгутиновића
- 7) збирка од 15 дела истакнутих југословенских стваралаца [6].

Током периода колекција уметничких дела се увећавала чему је доприносила и Уметничка колонија Милешева основана 1974. године.

Слика 8: Изложбени простор, налази се десно од главног улаза и хола

Слика 9: Завојито скалптурално степениште у главном холу;
љубазношћу Душана Плескоњића из Пријепоља

Слика10: Поглед на гледалиште велике сцене;
љубазношћу Душана Плескоњића из Пријепоља

5. Закључак

Можда је најважније како грађани доживљавају свој Дом као место у простору градске ведуте које привлачи двоструко: као архитектонско здање у јединственом амбијенту Лимског парка и као место градских догађања у областима културе, уметности; уопште као место јавности. Новинар Бошко Пушоњић казао је да га Дом са зеленим тепихом окол подсећа на брод усидрен у луци [6]. Таква слика успешно описује појавност Дома који је добро сагледив са више страна. Његова необична основа подсећа на тело брода а кубус изнад главне позорнице допуњује обресе који подсећају на брод. Оваква метафора брода била би још доминантнија да је у целости изведен комплекс који се види на слици број 2. Када се укрцамо на палубе Дома треба да дозволимо да нас таласи културе лагано њишу и онда полако запловимо у светове који допуњују реалност свакодневног живота дOMETИМА креације, знања, вештина... Велика материјална одрицања грађана и општине са циљем да се изгради здање у којем су легитимисане промене у друштву и његовој еманципацији усмереној ка благотворном деловању просвећивања и колективног окупљања у циљу забаве, учења, зборовања, потребно је оправдати. Дом од свог отварања 4. јула 1979. године испуњава тај задатак.

Дом у Пријепољу је технички и технолошки сложена целина што је налагало пројектантима велику вештину како би се ускладили архитектура, конструкција и техника.³ Ентеријер је сведен у бојама и материјалима али је у ентеријерном решењу присутна брижљивост за сваки детаљ што је темељно описано у елаборату „Дом културе у Пријепољу, Ентеријер“.⁴ Захваљујући таквом темељном приступу ентеријерно решење Дома доприноси високој архитектонској култури овога здања.

На крају, један инсерт везан за наше истраживање о кружним и лучним архитектонским формама у делу архитекта Илића. У периоду (1979-1982) реализовани су следећи његови домови културе: 04. јула отворен је Дом у Пријепољу, 3. октобра 1979. отворен је Дом у Лукавцу,⁵ 8. октобра 1982. отворен

³ Милан Цмиљанић, Завод за урбанизам и пројектовање Пријепоља у: *Зборник радова Прва научна конференција Архитектонско-градитељско и културно наслеђе Полимља, од традиције до модерног*, Пријепоље, 2023 (141-154). Израду главних пројеката Дома обавили су запослени у пријепољском Заводу.

⁴ Техничка документација, текстуални део, пројекта „Ентеријер“.

⁵ Дом културе у Лукавцу, по свим одликама форме, може се приписати Илићу мада је, према нама доступној документацији са интернета, пројектант била београдска фирма „Техника-пројект“ а одговорни пројектант је био Милојевић Раде. У интернет изворима се наводи и име Томе

је дом у Обреновцу. Сасвим је сигурно да су архитектонска решења споменутих домова резултат једног континуалног процеса везаног за истраживање кружних или полицентричних лучних форми. За Дом револуције у Пријепољу може се рећи да је и најкомплексније форме. Он представља резиме његових трагања у пољу обликовања лучним и кружним формама. Поред тога, изграђен је на ушћу две реке у пространом Лимском парку и из тог разлога је у посебној предности у односу на све друге домове које је пројектовао Драган Илић. Спољашњи изглед домова у Лукавцу и Обреновцу приказани су на слици број 12.

*

Захвалност пријепољским архитектама Душану Плескоњићу и Зијаду Иглици као и другим грађанима Пријепоља који су помогли при прикупљању документације презентоване у овом раду.

Слика 11: Лево дом у Лукавцу, десно дом у Обреновцу; преузето са интернета

Тимотијевића као представника бироа “Техника-пројект” [<https://sodalive.ba/kolumne/mihad-sakic/doma-kulture-u-lukavcu-utemeljivaci-projekat-izgradnja>]. Извесно да је Илић радио идејно архитектонско-урбанистичко решење а да је пројектантски биро “Техника-пројект” преузео посао израде главног пројекта. То може бити разлог услед кога се његово име не спомиње. Слично је и посао израде главних пројеката за пријепољски дом поверен пријепољској фирми *Завод за урбанизам и пројектовање у Пријепољу*.

Литература

- [1] Реферат за избор у звање ванредног професора, 1982. година, Библиотека архитектонског факултета Универзитета у Београду.
- [2] Реферат за избор у звање доцента, 1980. година, Библиотека архитектонског факултета Универзитета у Београду.
- [3] Д. Илић, Домови културе у Социјалистичкој Републици Србији, *Саопштења*, 2 (1969), 20-28.
- [4] D. Ilić, Višestruka namena prostoriја u domovima kulture, *Arhitektura*, 158/9 (1976), 51-55.
- [5] А. Дукић, Споменик „Светитељ Сава“ у Пријеполу – остварење вајара Миодрага Живковића у: *Зборник радова Прва научна конференција Архитектонско-градитељско и културно наслеђе Полимља, од традиције до модерног*, Пријеполје, 2023, 129-140.
- [6] М. Maretić, Domovi kulture kao dio funkcije gradskih centara, *Arhitektura*, 158/9 (1976), 28-30.
- [7] Р. Илић у чланку под насловом „Најлепши дар култури и револуцији“ *Полимље*, број 10-11, 3. јул 1979.

Техничка документација

Главни пројекат Дома револуције у Пријеполу.

Главни пројекат Ентеријера Дома револуције у Пријеполу, технички опис.

Пројекат озакоњења Дома револуције у Пријеполу.